

FOGAS KRISZTIÁN

(Ungvár)

A családnevek rendszere Császlócon

A személynevek tanulmányozása a nyelvtörténeti kutatások egyik legfontosabb törekvése. A vizsgálatok segítségével következtethetünk személynévadásunk hagyományaira, történetére. Tanulmányomban szülőfalum, az ungvári járási Császlóc névadási hagyományaival, ezen belül pedig a családnevek rendszerezésével foglalkozom.

Az anyaggyűjtés forrása Császlóc, a megyeszékhelytől, Ungvártól mindössze 13 km-re fekvő település. Lélekszáma a legutóbbi népszámlálási adatok szerint 700 fő. A lakosság 90 %-a magyar nemzetiségű. Vallását tekintve a falu csaknem teljes egészében római katolikus, csak az ukrán nyelvű lakosság alkotja a kivételt. A falu két magyar (Rát, Nagygejőc) és két ukrán faluval (Kereknye, Baranya) határos.

A település története meglehetősen régre nyúlik vissza. Az első említések a XI. századból valók, ugyanis levéltári adatok szerint 1083. augusztus 15-én szentelték fel a faluban az akkori kőtemplomot, mely a tatárjáráig állt (azóta is ez a templombúcsú napja). Az 1333. évi pápai tized tanúsága szerint már akkoriban virágzó plébánia. A XIV. században Chaslouch névirással szerepel a hasonló nevű család és a Pálócziak tulajdonában, az 1567-ben felvett kincstári adójegyzékben a falu már Dobó István birtoka. 1668-tól a XX. század elejéig a Petrovay család tulajdona, az utolsó földesura a falunak pedig Czibur Sándor volt.

A családnevek változásait három évszám adatai alapján mutatom be: 1904, 1948 és 2006. 1841-től van anyakönyvezés a faluban, de az anyakönyveknek sajnos nyomuk veszett, ezért az 1904-es névsor rekonstruálásában egy korabeli adásvételi szerződés végzése, valamint egyházi iratok, úgynevezett szentmise-alapítványok voltak segítségemre, az 1948-as névsort egy községi költségvetés alapján állítottam össze, a mai adatok forrásul pedig a községháza nyilvántartása szolgált.

A családneveket eredetük szerint, szófaji sajátosságaik alapján, valamint történeti szempontból vizsgáltam, megfigyeltem, hogyan változnak a XX. század elejétől napjainkig. A gazdag szakirodalomból többek között Ördög Ferenc [5, 77–83], Mizser Lajos [4, 45–49], Fehértói Katalin [1, 430–437] és Kávássy Sándor [3, 95–103] tanulmányai szolgáltak útmutatóul, de a nevek rendszerezésénél főleg Kálmán Béla [2, 74–88] munkájára támaszkodtam. Átfogó kutatómunkája a tulajdonnevek egészére kiterjed. A vezetéknevek vizsgálatánál felhívja a figyelmet arra, hogy a magyar veze-

tékneveket ugyanaz a szokás és szükséglet hozta létre, mint máshol Európában, így a magyar vezetéknev-típusok szinte mind megtalálhatók más népek vezetékneveiben is [2, 74]. Kálmán Béla a vezetéknevek négy nagyobb típusát különbözteti meg. Az első csoportba azokat a neveket sorolja, amelyek az (egykori) apa nevéből alakultak ki; a második csoportba a származásra utaló neveket, a harmadikba a különböző foglalkozás-, tisztség- vagy méltóságnevekből keletkezett vezetékneveket sorolja; valamint elkülönít egy olyan kategóriát is amelybe az egyéb nevek tartoznak. Ezt a csoportosítást kibővítve a következőképpen alkalmaztam szülőfalum jelenlegi vezetékneveinek rendszerezésére:

1. Az egykori apa nevéből származó vezetéknevek: *Bacsó, Benedek, Dankó, Gábor, Gál, Gergely, Ignát, Lukács, Rada, Simon*;

2. Származási helyre utaló családnevek:

a) a helynévhez -i (-ai~-ei) képző járul: *Csóri, Garai, Karsai, Lipcsei, Makai, Pécsi, Rozgonyi, Sárai, Szegedi, Szuhányi, Tárci*;

b) a vezetéknev alapja népnév: *Poloncsák, Tót, Tótin*;

3. Foglalkozásnévből eredő családnevek:

kézművességgel kapcsolatosak: *Fazekas, Kovács, Szűcs, Takács Varga, Vértés*;

mezőgazdasággal, állattenyésztéssel kapcsolatosak: *Erdős, Földes, Halász, Juhász, Pásztor*;

kereskedelemre utaló: *Gránát*;

egyéb foglalkozásnévből eredők: *Gajdos, Kuhta, Molnár, Pap*;

4. Egyéb kategóriába tartozó vezetéknevek:

a) a családnév alapja valamilyen mesterség eszköze: *Csákány*;

b) testi tulajdonságra utaló nevek: *Balog, Fogas, Kics, Kiss, Veres*;

c) számnév, napnév az alapszó: *Hete*;

d) növény- és állatnévből keletkezett nevek: *Borsi, Csóka, Saláta*;

e) egyéb fő- és melléknév az alapszó: *Dolgos*;

f) ismeretlen eredetű nevek: *Bujaló, Bukszár, Ceber, Demes, Fizel, Kacsur, Kapstán, Keskentyi, Kohut, Kótyuk, Lukán, Makár, Nece, Penyák, Rebres, Reho, Rohály, Roják*;

5. Idegen eredetű családnevek:

a) Szláv eredetű családnevek: *Arhipenkó, Bartovanec, Benza, Cimbota, Csubár, Dremljuha, Fedáskó, Ficsora, Furmán, Horkavcsuk, Hrendics, Hresko, Hudánics, Jankovoj, Juricskó, Kirik, Kovály, Krájníkovec, Kriczki, Kuzja, Lesánics, Ljutyánszki, Lomága, Madócsik, Manziacs, Marczenkó, Masztelák, Matelesko, Matyovka, Mihalovics, Mikula, Mikulec, Mitrovics, Nasztenkó, Nyimec, Pávlik, Petrisinec, Pjatocsuk, Ploscsánszki, Rozlucki, Rutkovszki, Sahov, Sponták, Szávcsik, Szávcsin, Szemen, Szemszicskó,*

Szikurinec, Szimcsera, Szirenkó, Szokul, Sztanko, Sztonka, Sztupnyicki, Tarahonics, Tkács, Ulihánics, Vetrócki, Záhenszki, Zajac, Zsdenyovszki.

b) Német eredetű vezetéknév: Finz, Heszenberger, Mán, Sanc.

A csoportosítás összefoglalása táblázatban:

№	A családnevek csoportjai	Családnevek	
		Száma	%
1.	Az egykori apa nevéből keletkezett vezetéknév	10	7,5
2.	Származási helyre utaló családnevek	14	10,4
3.	Foglalkozásnévből eredő családnevek	16	12
4.	Egyéb kategóriába tartozó nevek	29	21,6
5.	Idegen eredetű családnevek	65	48,5
	Összesen	134	

A szófaji felosztást az alapszófajok meghatározásának segítségével állítottam össze, a szláv eredetű neveket kihagytam a rendszerezésből.

c) Főnév az alapszófaj

tulajdonnévi eredetű családnevek: *Gergely, Benedek, Danko, Ignát, Lukács, Gábor, Mikula, Gál, Rada, Simon;*

a családnév szófaja köznév: *Fazekas, Kovács, Szűcs, Takács, Varga, Vértés, Halász, Juhász, Pásztor, Gránát, Kuhta, Molnár, Pap, Csákány, Balog, Borsi, Csóka, Saláta;*

2. Melléknévi eredetű személynevek: *Csóri, Garai, Karsai, Lipcsei, Makai, Pécsi, Sárai, Szegedi, Szuhányi, Tárcai, Poloncsák, Tót, Tótin, Erdős, Földes, Gajdos, Fogas, Kics, Kiss, Veres, Dolgos, Rebres;*

3. A családnév szófaja számnév: *Hete;*

4. Egyéb szófaj: *Bacsó, Ceber.*

Az áttekinthetőség kedvéért a szófaji felosztás eredményeit táblázatba foglalom.

№	Szófaj	Családnevek	
		Száma	%
1.	Tulajdonnév	10	19,2
2.	Köznév	18	34,6
3.	Melléknév	22	40,4
4.	Számnév	1	1,9
5.	Egyéb szófaj	2	3,8
6.	Összesen	53	

A továbbiakban a már fentebb említett 1904-es, 1948-as, valamint 2006-os, névsorokat szemléltetem, meghatározva a vezetéknév megterheltségét (fő/%):

1904-es családnevek					
Név	Fő	%	Név	Fő	%
Kiss	9	7,5	Benovics	1	0,8
Varga	5	4,2	Bodnár	1	0,8
Tóth	4	3,3	Boksány	1	0,8
Roják	4	3,3	Borsi	1	0,8
Hreho	4	3,3	Bosnyák	1	0,8
Gajdos	4	3,3	Bukszár	1	0,8
Erdős	3	2,5	Ceber	1	0,8
Rohály	3	2,5	Czirák	1	0,8
Babinszki-Kiss	2	1,7	Cservenyák	1	0,8
Faragó-Tóth	2	1,7	Csuka	1	0,8
Fogas	2	1,7	Fazekas	1	0,8
Kapicsák	2	1,7	Fedák	1	0,8
Kuhta	2	1,7	Fedor	1	0,8
Mijó	2	1,7	Földes	1	0,8
Pap	2	1,7	Garai	1	0,8
Pásztor	2	1,7	Garga	1	0,8
Vajó	2	1,7	Gazda	1	0,8
Vértés	2	1,7	Gábor	1	0,8
Zsombor	2	1,7	Gergely	1	0,8
Czibur	2	1,7	Kállai	1	0,8
Árvai	1	0,8	Kálmán	1	0,8
Bacsó	1	0,8	Kotyko	1	0,8
Basányi	1	0,8	Kovács	1	0,8
Bárány	1	0,8	Kozák	1	0,8
Kriczki	1	0,8	Répási	1	0,8
Kubza-Tóth	1	0,8	Rosenberg	1	0,8
Kuszkulics	1	0,8	Rothmann	1	0,8
Makai	1	0,8	Rudó	1	0,8
Makár	1	0,8	Sahov	1	0,8
Marci	1	0,8	Sárai	1	0,8
Masztelyák	1	0,8	Sárai	1	0,8
Matyi	1	0,8	Schwarz	1	0,8
Mitrovics	1	0,8	Steffely	1	0,8
Necze	1	0,8	Szabó	1	0,8

Pajor	1	0,8	Szarvas	1	0,8
Palcso	1	0,8	Szoka	1	0,8
Penyák	1	0,8	Takács	1	0,8
Percsák	1	0,8	Tárczy	1	0,8
Petrovay	1	0,8	Tótin	1	0,8
Poloncsák	1	0,8	Ujheli	1	0,8
Punykó	1	0,8	Vajda	1	0,8
Rebres	1	0,8	Zsandár	1	0,8
1948-as családnevek					
Név	Fő	%	Név	Fő	%
Kiss	9	7,3	Garai	1	0,8
Varga	7	5,7	Garga	1	0,8
Gajdos	5	4,1	Gazda	1	0,8
Rohály	5	4,1	Gábor	1	0,8
Erdős	4	3,3	Gergely	1	0,8
Vértés	4	3,3	Havacko	1	0,8
Roják	4	3,3	Ignát	1	0,8
Kriczki	3	2,4	Kacsur	1	0,8
Kuhta	3	2,4	Kálai	1	0,8
Papp	3	2,4	Kása	1	0,8
Poloncsák	3	2,4	Kohut	1	0,8
Bacsó	2	1,6	Kótyuk	1	0,8
Bukszár	2	1,6	Kubza-Tóth	1	0,8
Ciráki	2	1,6	Kuszkulics	1	0,8
Faragó-Tóth	2	1,6	Lukán	1	0,8
Fizel	2	1,6	Makai	1	0,8
Fogas	2	1,6	Makár	1	0,8
Mitrovics	2	1,6	Manzics	1	0,8
Pásztor	2	1,6	Masztelyák	1	0,8
Penyák	2	1,6	Mirjavcsik	1	0,8
Reho	2	1,6	Pajor	1	0,8
Sárai	2	1,6	Rebres	1	0,8
Szabó	2	1,6	Répási	1	0,8
Takács	2	1,6	Sahov	1	0,8
Basányi	1	0,8	Szentmihályi	1	0,8
Belej	1	0,8	Tárcai	1	0,8
Bodnár	1	0,8	Tót	1	0,8
Boksány	1	0,8	Tótin	1	0,8

Borsi	1	0,8	Turjanicza	1	0,8
Bosnyák	1	0,8	Türkisz	1	0,8
Ceber	1	0,8	Ulihánics	1	0,8
Cservenyák	1	0,8	Vajda	1	0,8
Danko	1	0,8	Veres	1	0,8
Fazekas	1	0,8	Vulsinszki	1	0,8
Földes	1	0,8	Záhenszki	1	0,8
Fráter	1	0,8			
2006-os családnevek					
Név	Fő	%	Név	Fő	%
Kiss	24	4	Szuhányi	4	0,7
Roják	24	4	Tarahonics	4	0,7
Fizel	17	2,8	Tótin	4	0,7
Varga	14	2,3	Vetrócki	4	0,7
Erdős	12	2	Zsdenyovszki	4	0,7
Gergely	11	1,8	Cimbota	4	0,7
Mitrovics	11	1,8	Danko	3	0,5
Sahov	11	1,8	Fazekas	3	0,5
Nece	10	1,6	Fedászkó	3	0,5
Manzics	10	1,6	Finz	3	0,5
Horkavcsuk	9	1,5	Garai	3	0,5
Kriczki	9	1,5	Gránát	3	0,5
Molnár	9	1,5	Halász	3	0,5
Szávcsin	9	1,5	Hresko	3	0,5
Tót	9	1,5	Jankovoj	3	0,5
Gajdos	8	1,3	Kapstán	3	0,5
Rebres	8	1,3	Kovács	3	0,5
Vértes	8	1,3	Kovály	3	0,5
Gábor	7	1,2	Kótyuk	3	0,5
Kuhta	7	1,2	Madócsik	3	0,5
Lesánics	7	1,2	Marczenkó	3	0,5
Pávlík	7	1,2	Matelesko	3	0,5
Penyák	7	1,2	Matyovka	3	0,5
Záhenszki	6	1	Mán	3	0,5
Bártovánec	6	1	Pajor	3	0,5
Borsi	6	1	Pap	3	0,5
Lipcsei	6	1	Szemen	3	0,5
Masztelák	6	1	Szuperák	3	0,5

Reho	6	1	Tkács	3	0,5
Saláta	6	1	Benedek	3	0,5
Sárai	6	1	Kenderes	3	0,5
Balog	5	0,8	Rozgonyi	3	0,5
Bujaló	5	0,8	Bocskai	2	0,3
Fogas	5	0,8	Bukszár	2	0,3
Karsai	5	0,8	Dremljuha	2	0,3
Ljutyánszki	5	0,8	Ficsora	2	0,3
Sponták	5	0,8	Földes	2	0,3
Takács	5	0,8	Furmán	2	0,3
Tárci	5	0,8	Kirik	2	0,3
Ulihánics	5	0,8	Kohut	2	0,3
Arhipenkó	4	0,7	Krájnikovec	2	0,3
Bacsó	4	0,7	Lomága	2	0,3
Ceber	4	0,7	Lukács	2	0,3
Csákány	4	0,7	Mikula	2	0,3
Csóka	4	0,7	Mikulec	2	0,3
Dolgos	4	0,7	Nyimec	2	0,3
Gál	4	0,7	Ploscsánszki	2	0,3
Heszenberger	4	0,7	Rutkovszki	2	0,3
Hete	4	0,7	Simon	2	0,3
Hudánics	4	0,7	Szemszicskó	2	0,3
Ignát	4	0,7	Szikurinec	2	0,3
Juhász	4	0,7	Szirenkó	2	0,3
Juricskó	4	0,7	Szokul	2	0,3
Keskentyi	4	0,7	Veres	2	0,3
Kics	4	0,7	Zajac	2	0,3
Kuzja	4	0,7	Benza	2	0,3
Lukán	4	0,7	Sztupnyicki	1	0,2
Nasztenkó	4	0,7	Csubár	1	0,2
Pásztor	4	0,7	Demes	1	0,2
Petrisinec	4	0,7	Hrendics	1	0,2
Petrócki	4	0,7	Kacsur	1	0,2
Pjatocsuk	4	0,7	Makai	1	0,2
Rohály	4	0,7	Pécsi	1	0,2
Rozlucki	4	0,7	Poloncsák	1	0,2
Sanc	4	0,7	Rada	1	0,2
Szegedi	4	0,7	Szimcsera	1	0,2
Sztanko	4	0,7	Szűcs	1	0,2

Mint az a táblázatokból is kitűnik, a családnevek állománya a XX. század elejétől napjainkig sok változáson ment keresztül. 1948-ra eltűntek a következő nevek: *Rothmann, Schwarz, Rosenberg, Benovics, Répási, Gazda, Szevela, Vajda*, ugyanakkor új családnevekkel is találkozunk: *Havackó, Turjanicza, Türkisz*. Az idegen eredetű nevek terjedésével jelentősen kibővült a családnevek száma, a vezetéknévek jelentős hányada (48,5 %) szláv és német eredetű. Összesen 134 családnévvel találkoztam. Az idegen eredetű neveken kívül sok a foglalkozásnévből alakult vezetéknév is (16): *Fazekas, Takács, Varga, Vértes* stb. A legkevesebb az egykori apa nevéből alakult vezetéknévekből van (11): *Benedek, Dankó, Rada, Gál* stb.

Szófaji szempontból legtöbb a melléknév a vezetéknévek között (22): *Szuhányi, Földes, Veres* stb. Legkevesebb pedig számnevekből van a nevek között, mindössze egy ilyen példát találtam: *Hete*. A kettős családnevek napjainkban nem használatosak szülőfalumban, de az 1904-es és az 1948-as adatok tartalmazznak három ilyen családnevet. Mivel két *Tóth* család volt, így különböztették meg őket: *Kubza-Tóth, Faragó-Tóth*, valamint ilyen vezetéknév a Babinszki-Kiss is.

Irodalom

1. Fehértói Katalin. Gondolatok családneveink eredetéről. // Nyr. 4. sz. – 430–437. o.
2. Kálmán Béla. A nevek világa. – Debrecen: Csokonai Kiadó, 1996. – 74□88. o.
3. Kávássy Sándor. Szláv nevek a szatmári nemesség 1809. évi összeírásában. // MNyj. XI. sz. – 95–103. o.
4. Mizser Lajos. Balázsér mai családnevei. // Névtani Értesítő, 26. sz. – 45–49. o.
5. Ördög Ferenc. Helynevekből keletkezett családnevek –i képzővel és anélkül. // Az V. Magyar Névtudományi Konferencia Előadásai. Szerk.: B. Gergely Piroska–Hajdú Mihály. – Miskolc–Budapest – 77–83. o.

Фогош Крістіан Система прізвищ у селі Часлівці Резюме

У статті відзначається, що дослідження прізвищ є важливим завданням сучасного мовознавства. Автор за зібраним ним матеріалом класифікує прізвищ за різних аспектах. Є прізвища, які утворилися від ім'я глави сім'ї, від походження, від професії, різних якостей людини тощо. Дається також аналіз прізвища з історичної та з мовознавчої точки зору.